

1 SKYRIUS

Pagrindinės sąvokos

1.1. APIBRĖŽIMAI IR ŽYMENYS

Daugelis gamtos reiškinių aprašomi lygtimis, kurios vadinamos *matematinės fizikos lygtimis*. Dažniausiai tai dalinių išvestinių lygtys, t.y. lygtys, kuriose nežinomas yra kelių (ne mažiau kaip dviejų) kintamųjų funkcijos. Čia daugiausia nagrinėsime vienos lygties su viena nežinomąja funkcija atvejį. Ieškomąją argumento $x = (x_1, \dots, x_n) \in \mathbb{R}^n$ funkciją žymėsime raide u , o jos dalines išvestines –

$$u_{x_i} = \frac{\partial u}{\partial x_i}, \quad u_{x_i x_j} = \frac{\partial^2 u}{\partial x_i \partial x_j}, \quad D^\alpha u = \frac{\partial^{|\alpha|} u}{\partial x_1^{\alpha_1} \dots \partial x_n^{\alpha_n}};$$

čia: $\alpha = (\alpha_1, \dots, \alpha_n)$ – multiindeksas, $|\alpha| = \sum_{i=1}^n \alpha_i$, α_i – sveikieji neneigiami skaičiai. Funkcijos u gradientą ir jo modulį žymėsime taip:

$$u_x = (u_{x_1}, \dots, u_{x_n}), \quad |u_x| = \left(\sum_{i=1}^n u_{x_i}^2 \right)^{1/2}.$$

Lygtis, kuri sieja nepriklausomąjį kintamąjį x , ieškomąją funkciją u ir jos dalines išvestines, vadinama *dalinių išvestinių lygtimi*. Dalinių išvestinių lygtis vadinama k -osios eilės lygtimi, jeigu į ją įeina bent viena ieškomos funkcijos k -osios eilės dalinė išvestinė ir neįeina aukštesnių eilių dalinės išvestinės. Bendru atveju k -osios eilės dalinių išvestinių lygtį galima užrašyti taip:

$$F(x, \delta_k u) = 0; \tag{1.1}$$

čia:

$$\delta_k u = \left(u, u_{x_1}, \dots, u_{x_n}, \dots, \frac{\partial^k u}{\partial x_n^k} \right)$$

yra vektorius, turintis

$$N_k = \frac{(n+k)!}{n! k!}$$

koordinatų; F – argumentų $x \in \mathbb{R}^n$, $p = (p_1, \dots, p_{N_k}) \in \mathbb{R}^{N_k}$ funkcija, tenkinanti sąlygą

$$\sum_{i=N_{k-1}+1}^{N_k} \left(\frac{\partial F(x, p)}{\partial p_i} \right)^2 \neq 0.$$

Dalinių išvestinių lygties sprendiniu vadinama bet kokia funkcija $u(x)$, kurią įrašius į (1.1) lygtį gaunama tapatybė nepriklausomo kintamojo x atžvilgiu.

P a s t a b a . Nagrinėjamos lygtys kartais patogiu išskirti koki nors nepriklausomą kintamąjį (pavyzdžiui, laiką arba temperatūrą). Tokį kintamąjį žymėsime raide t . Ieškomosios funkcijos $u = u(x, t)$ išvestinės t atžvilgiu žymėsime

$$u_t = \frac{\partial u}{\partial t}, \quad u_{tt} = \frac{\partial^2 u}{\partial t^2}$$

ir t.t.

Šioje knygoje vartosime tokius žymenis: Ω – sritis erdvėje \mathbb{R}^n , t.y. atvira jungioji aibė; $\partial\Omega$ – srities Ω kraštinių taškų aibė; $\overline{\Omega} = \Omega \cup \partial\Omega$; Ω' – griežtai vidinė sritis, t.y. $\overline{\Omega'}$ yra kompaktas¹ ir $\overline{\Omega'} \subset \Omega$. Kai $n \geq 3$, kraštinių taškų aibę $\partial\Omega$ žymėsime raide S ir vadinsime paviršiumi. Kai $n = 2$, kraštinių taškų aibę $\partial\Omega$ žymėsime raide l ir vadinsime kontūru. Be to, raide l žymėsime ir uždarąjį kontūrą erdvėje \mathbb{R}^3 .

$\mathbf{n} = (n_1, \dots, n_n)$ – išorinis srities Ω atžvilgiu vienetinis normalės vektorius paviršiui S (kontūrai l , jei $n = 2$). Norėdami pabrėžti, kad normalės vektorius \mathbf{n} skaičiuojamas kokiame nors konkrečiame taške $x \in S$, jį žymėsime \mathbf{n}_x .

Integralus žymėsime vienu integralo ženklu. Jeigu x – integravimo kintamasis erdvėje \mathbb{R}^n , tai simboliu dx žymėsime tūrio elementą (Lebego matą). Paviršiaus S ploto elementą žymėsime dS , o kontūro l ilgio elementą – dl . Jeigu kelių kintamųjų funkcija $f(x, y)$ yra integruojama kurio nors vieno kintamojo (pavyzdžiui, y) atžvilgiu, tai paviršiaus S ploto elementą žymėsime dS_y . Srities Ω tūrį ir paviršiaus S plotą žymėsime taip:

$$|\Omega| = \int_{\Omega} dx, \quad |S| = \int_S dS.$$

Priminsime kelis apibrėžimus. Tiesinė erdvė X su joje apibrėžta norma yra *normuota* erdvė. Pilna normuota erdvė vadinama *Banacho* erdve. Pilna normuota erdvė su joje apibrėžta skaliarine sandauga vadinama *Hilberto* erdve.

$L_p(\Omega)$, $1 \leq p < \infty$ – mačiųjų srityje Ω funkcijų, turinčių baigtinę normą

$$\|u\|_{L_p(\Omega)} = \left(\int_{\Omega} |u(x)|^p dx \right)^{1/p},$$

Banacho erdvė. Kai $p = 1$, Banacho erdvę $L_1(\Omega)$ žymėsime $L(\Omega)$. Jeigu $u \in L(\Omega)$, tai sakysime, kad u yra sumuojama srityje Ω funkcija. Kai $p = 2$, erdvė $L_2(\Omega)$ yra Hilberto erdvė. Skaliarinę sandaugą joje galima apibrėžti taip:

$$(u, v) = \int_{\Omega} u(x) \overline{v(x)} dx, \quad \forall u, v \in L_2(\Omega).$$

$L_{p, \text{loc}}(\Omega)$ – mačiųjų ir lokaliai integruojamų laipsniu p srityje Ω funkcijų tiesinė erdvė. Erdvę $L_{1, \text{loc}}(\Omega)$ žymėsime $L_{\text{loc}}(\Omega)$.

$L_{\infty}(\Omega)$ – mačiųjų srityje Ω funkcijų, turinčių baigtinę normą

$$\|u\|_{L_{\infty}(\Omega)} = \text{vrai sup}_{x \in \Omega} |u(x)|,$$

¹ Aibė $Q \subset \mathbb{R}^n$ yra kompaktas, jeigu ji yra apibrėžta ir uždara.

Banacho erdvė.

$C^k(\overline{\Omega})$ – tolygiai tolydžių uždaroje srityje $\overline{\Omega}$ (sritis gali būti ir neapibrėžta) funkcijų, turinčių tolygiai tolydžias dalines išvestines iki k -osios eilės imtinai ir baigtinę normą

$$\|u\|_{C^k(\overline{\Omega})} = \sum_{|\alpha| \leq k} \sup_{x \in \Omega} |D^\alpha u(x)|,$$

Banacho erdvė.

$C^k(\Omega)$ – tolydžių srityje Ω funkcijų, turinčių tolydžias dalines išvestines iki k -osios eilės imtinai, aibė.

$C^\infty(\Omega)$ – be galo diferencijuojamų srityje Ω funkcijų aibė.

$\text{supp } u$ – funkcijos u atrama, t.y. aibės $\{x : u(x) \neq 0\}$ uždarinys erdvyje \mathbb{R}^n .

Funkcija u yra *finišioji* srityje Ω , jeigu $\text{supp } u$ yra kompaktas ir $\text{supp } u \subset \Omega$.

$C_0^\infty(\Omega)$ – be galo diferencijuojamų finišių srityje Ω funkcijų aibė.

$\text{osc } \{u(x); \Omega\}$ – funkcijos u svyravimas srityje Ω , t.y. skirtumas tarp $\sup_\Omega u(x)$ ir $\inf_\Omega u(x)$.

Sakysime, S yra paviršius klasės C^k , jeigu kiekvieno jo taško aplinkoje jį galima apibrėžti lygtimi

$$y_n = f(y_1, \dots, y_{n-1}),$$

kurioje f yra klasės C^k funkcija, y_1, y_2, \dots, y_n – vietinė ortogonali koordinačių sistema, ašis y_n nukreipta normalės kryptimi, o ašys y_1, \dots, y_{n-1} yra liečiamojame plokštumoje. Paviršių klasės C^1 vadinsime *glodžiuoju* paviršiumi.

Sakysime, funkcija u srityje Ω tenkina *Helderio sąlygą* su rodikliu $\lambda \in (0, 1]$ ir Helderio konstanta M , jeigu

$$\langle u \rangle_\Omega^\lambda \equiv \sup \{ \rho^{-\lambda} \text{osc } \{u; \Omega_\rho\} \} = M, \quad \rho \leq \rho_0;$$

čia Ω_ρ yra srities Ω ir rutulio, kurio spindulys ρ , sankirta, o supremumas imamas pagal Ω_ρ .

Jeigu srities Ω kraštas yra pakankamai glodus, pavyzdžiui, klasės C^1 , tai $\langle u \rangle_\Omega^\lambda$ galima apibrėžti ir taip:

$$\langle u \rangle_\Omega^\lambda \equiv \sup_{\substack{x, y \in \Omega \\ |x - y| \leq \rho_0}} \frac{|u(x) - u(y)|}{|x - y|^\lambda}.$$

$C^{k+\lambda}(\overline{\Omega})$ – tolygiai tolydžių uždaroje srityje $\overline{\Omega}$ funkcijų, turinčių tolygiai tolydžias dalines išvestines iki k -osios eilės imtinai ir baigtinę normą

$$\|u\|_{C^{k+\lambda}(\overline{\Omega})} \equiv \sum_{|\alpha|=0}^k \sup_\Omega |D^\alpha u(x)| + \sum_{|\alpha|=k} \langle D^\alpha u \rangle_\Omega^\lambda,$$

Banacho erdvė. Sakysime, kad funkcija u priklauso aibei $C^{k+\lambda}(\Omega)$, jeigu ji priklauso erdvei $C^{k+\lambda}(\overline{\Omega'})$ kiekvienoje griežtai vidinėje srityje $\overline{\Omega'} \subset \Omega$.

Atstumas tarp dviejų taškų erdvyje \mathbb{R}^n

$$|x - y| = \left(\sum_{i=1}^n (x_i - y_i)^2 \right)^{1/2}.$$

Jeigu Ω yra kokia nors sritis erdvėje \mathbb{R}^n , tai jos skersmuo

$$\text{diam } \Omega = \sup_{x, y \in \Omega} |x - y|.$$

Tegu Q yra kokia nors aibė erdvėje \mathbb{R}^n . Tada taško $x \in \mathbb{R}^n$ atstumas iki aibės Q

$$\text{dist}\{x, Q\} = \inf_{y \in Q} |x - y|.$$

Jeigu E ir Q – dvi aibės erdvėje \mathbb{R}^n , tai atstumas tarp jų

$$\text{dist}\{E, Q\} = \inf_{x \in E, y \in Q} |x - y|.$$

Tegu $x \in \mathbb{R}^n$. Rutulį, kurio centras yra taške x ir spindulys r , žymėsime $B_r(x)$, t.y.

$$B_r(x) = \{y \in \mathbb{R}^n : |x - y| < r\}.$$

Sferą, kurios centras yra taške x ir spindulys r , žymėsime $S_r(x)$, t.y.

$$S_r(x) = \{y \in \mathbb{R}^n : |x - y| = r\}.$$

Jeigu taškas x sutampa su koordinačių pradžia, t.y. $x = 0$, rutulį $B_r(x)$ ir sferą $S_r(x)$ žymėsime trumpiau – B_r ir S_r , o rutulio B_r tūrį ir sferos S_r plotą – atitinkamai $|B_r|$ ir $|S_r|$.

Suskaičiuosime sferos S_r plotą ir rutulio B_r tūrį. Sferos S_r ploto elementas

$$dS = \frac{r}{\sqrt{r^2 - x_1^2 - \dots - x_{n-1}^2}} dx_1 \cdots dx_{n-1};$$

čia $r^2 = \sum_{i=1}^n x_i^2$. Tegu $x_1 = r\alpha$, $x_2 = r\sqrt{1 - \alpha^2}y_2, \dots, x_n = r\sqrt{1 - \alpha^2}y_n$. Tada

$$dS = r^{n-1}(1 - \alpha^2)^{\frac{n-3}{2}} d\alpha \frac{dy_2 \cdots dy_{n-1}}{\sqrt{1 - y_2^2 - \dots - y_{n-1}^2}}.$$

Iš šios lygybės išplaukia, kad

$$\begin{aligned} |S_r| &= r^{n-1} |S_1|, \\ |S_1| &= |\sigma_1| \int_{-1}^1 (1 - \alpha^2)^{\frac{n-3}{2}} d\alpha = 2|\sigma_1| \int_0^1 (1 - \alpha^2)^{\frac{n-3}{2}} d\alpha; \end{aligned} \quad (1.2)$$

čia $|\sigma_1|$ – vienetinės sferos erdvėje \mathbb{R}^{n-1} plotas.

Rutulio B_r tūris

$$|B_r| = \int_0^r \int_{S_r} dS dr = |S_1| \int_0^r r^{n-1} dr = \frac{|S_1| r^n}{n}.$$

Suskaičiuosime vienetinės sferos plotą. Iš pradžių pastebėsime, kad

$$\int_{\mathbb{R}^n} e^{-|x|^2} dx = \left(\int_{-\infty}^{+\infty} e^{-s^2} ds \right)^n = \pi^{n/2}.$$

Tą patį integralą suskaičiuosime kitu būdu.

$$\begin{aligned} \int_{\mathbb{R}^n} e^{-|x|^2} dx &= \int_0^\infty \int_{S_r} e^{-r^2} dS_r dr = \int_0^\infty \int_{S_1} e^{-r^2} r^{n-1} dS_1 dr = \\ &= |S_1| \int_0^\infty e^{-r^2} r^{n-1} dr = \frac{1}{2} |S_1| \int_0^\infty e^{-\rho} \rho^{n/2-1} d\rho = \frac{1}{2} |S_1| \Gamma(n/2). \end{aligned}$$

Sulyginę šiuos reiškinius, gausime

$$|S_1| = 2\pi^{n/2} \Gamma^{-1}(n/2);$$

čia

$$\Gamma(s) = \int_0^\infty e^{-x} x^{s-1} dx$$

yra gama funkcija.

Kiekviename skyriuje yra sava formulių, lemų, teoremų ir paveikslėlių numeracija. Pirmasis skaičius nurodo skyriaus, o antrasis – formulės, lemos, teoremos arba paveikslėlio numerį. Teoremos arba lemos įrodymą pradėsime ženklu \triangleleft . Įrodymo pabaigą žymėsime ženklu \triangleright . Be to, kartais naudosime tokius ženklus: \exists – egzistuoja; \forall – su visais; \Longleftrightarrow – tada ir tik tada; \rightarrow – konverguoja, arba artėja; \rightrightarrows – tolygiai konverguoja; b.v. – beveik su visais (beveik visiems).

1.2. KAI KURIOS DAŽNAI VARTOJAMOS NELYGYBĖS

1. Tegu $p > 1$. Tada $\forall a, b \in \mathbb{R}^1$ yra teisinga *Jungo* nelygybė:

$$|ab| \leq \frac{1}{p}|a|^p + \frac{1}{p'}|b|^{p'}, \quad \frac{1}{p} + \frac{1}{p'} = 1. \quad (1.3)$$

◁ Jeigu bent vienas iš skaičių a arba b lygus nuliui, tai Jungo nelygybė yra akivaizdi. Tarkime, $b \neq 0$. Tada (1.3) nelygybę galima perrašyti taip:

$$|ab|^{1-p'} \leq \frac{1}{p}|a|^p|b|^{-p'} + \frac{1}{p'}.$$

Pažymėkime $|a||b|^{1-p'} = t$. Tada $|a|^p|b|^{-p'} = t^p$, ir pastarąją nelygybę galima perrašyti taip:

$$\frac{1}{p}t^p + \frac{1}{p'} - t \geq 0. \quad (1.4)$$

Funkcija

$$f(t) = \frac{1}{p}t^p + \frac{1}{p'} - t$$

turi vienintelį minimumo tašką $t = 1$, kuriame ji lygi nuliui. Todėl (1.4) nelygybė yra teisinga $\forall t \geq 0$. Kartu yra teisinga (1.3) nelygybė. ▷

I š v a d a. Pakartoję Jungo nelygybės įrodymą sandaugai $\varepsilon a \cdot \varepsilon^{-1}b$, gausime nelygybę

$$|ab| \leq \frac{\varepsilon}{p}|a|^p + \frac{\varepsilon^{-p'/p}}{p'}|b|^{p'}, \quad \forall \varepsilon > 0, \quad (1.5)$$

kuri, kai $p = 2$, virsta nelygybe

$$|ab| \leq \frac{\varepsilon}{2}|a|^2 + \frac{1}{2\varepsilon}|b|^2, \quad \forall \varepsilon > 0. \quad (1.6)$$

2. Tegu $p > 1$. Tada $\forall f \in L_p(\Omega)$ ir $\forall g \in L_{p'}(\Omega)$ yra teisinga *Helderio* nelygybė:

$$\left| \int_{\Omega} f(x)g(x) dx \right| \leq \|f\|_{L_p(\Omega)} \|g\|_{L_{p'}(\Omega)}. \quad (1.7)$$

◁ Laisvai pasirenkame skaičių $\varepsilon > 0$. Remiantis Jungo nelygybe,

$$|fg| = |\varepsilon f \varepsilon^{-1} g| \leq \frac{\varepsilon^p}{p}|f|^p + \frac{1}{p'\varepsilon^{p'}}|g|^{p'}, \quad \forall \varepsilon > 0.$$

Reiškinys dešinėje šios nelygybės pusėje yra integruojama srityje Ω funkcija. Todėl funkcija fg taip pat yra integruojama ir

$$\left| \int_{\Omega} fg dx \right| \leq \int_{\Omega} |fg| dx \leq \frac{\varepsilon^p}{p} \int_{\Omega} |f|^p dx + \frac{1}{p'\varepsilon^{p'}} \int_{\Omega} |g|^{p'} dx, \quad \forall \varepsilon > 0.$$

Jeigu $\|f\|_{L_p(\Omega)} = 0$, tai $f(x) = 0$ b.v. $x \in \Omega$ ir (1.7) nelygybė yra akivaizdi. Tegu $\|f\|_{L_p(\Omega)} \neq 0$. Imkime

$$\varepsilon = \|f\|_{L_p(\Omega)}^{-1/p'} \|g\|_{L_{p'}(\Omega)}^{1/p}.$$

Tada

$$\begin{aligned} \left| \int_{\Omega} f g \, dx \right| &\leq \frac{1}{p} \|g\|_{L_{p'}(\Omega)} \|f\|_{L_p(\Omega)} + \frac{1}{p'} \|f\|_{L_p(\Omega)} \|g\|_{L_{p'}(\Omega)} = \\ &= \|f\|_{L_p(\Omega)} \|g\|_{L_{p'}(\Omega)}. \triangleright \end{aligned}$$

Taikant matematinės indukcijos metodą, Jungo ir Helderio nelygybės galima apibendrinti. Tiksliau, yra teisingos tokios nelygybės:

$$|a_1 \cdot \dots \cdot a_N| \leq \sum_{i=1}^N \frac{1}{p_i} |a_i|^{p_i},$$

$$\left| \int_{\Omega} f_1 \cdot \dots \cdot f_N \, dx \right| \leq \prod_{i=1}^N \|f_i\|_{L_{p_i}(\Omega)};$$

čia $a_i \in \mathbb{R}^1$, $f_i \in L_{p_i}(\Omega)$, $p_i > 1$, $\forall i = 1, 2, \dots, N$ ir $\sum_{i=1}^N \frac{1}{p_i} = 1$.

3. Tegu $p > 1$. Tada $\forall f, g \in L_p(\Omega)$ yra teisinga *Minkovskio* nelygybė:

$$\|f + g\|_{L_p(\Omega)} \leq \|f\|_{L_p(\Omega)} + \|g\|_{L_p(\Omega)}. \quad (1.8)$$

\triangleleft Jeigu $\|f + g\|_{L_p(\Omega)} = 0$, tai (1.8) nelygybė yra akivaizdi. Tegu

$$\|f + g\|_{L_p(\Omega)} \neq 0.$$

Kadangi $|f + g| \in L_p(\Omega)$, tai $|f + g|^{p/p'} \in L_{p'}(\Omega)$. Be to, $p/p' = p - 1$ ir

$$|f + g|^p \leq (|f| + |g|)|f + g|^{p-1}.$$

Pritaikę sandaugoms $|f||f + g|^{p-1}$ ir $|g||f + g|^{p-1}$ Helderio nelygybę, gausime įvertinius:

$$\begin{aligned} \int_{\Omega} |f||f + g|^{p-1} \, dx &\leq \|f\|_{L_p(\Omega)} \|f + g\|_{L_p(\Omega)}^{p/p'}, \\ \int_{\Omega} |g||f + g|^{p-1} \, dx &\leq \|g\|_{L_p(\Omega)} \|f + g\|_{L_p(\Omega)}^{p/p'}. \end{aligned}$$

Iš jų išplaukia

$$\|f + g\|_{L_p(\Omega)}^p = \int_{\Omega} |f + g|^p \, dx \leq (\|f\|_{L_p(\Omega)} + \|g\|_{L_p(\Omega)}) \|f + g\|_{L_p(\Omega)}^{p/p'}.$$

Padaliję abi šios nelygybės puses iš $\|f + g\|_{L_p(\Omega)}^{p/p'}$, gausime (1.8) nelygybę. \triangleright

4. Tegu Ω yra aprėžta sritis erdvėje \mathbb{R}^n . Tada $\forall y \in \mathbb{R}^n$ yra teisinga nelygybė

$$\int_{\Omega} |x - y|^{-\varepsilon} dx \leq |S_1| \frac{(2 \operatorname{diam} \Omega)^{n-\varepsilon}}{n - \varepsilon}, \quad 0 \leq \varepsilon < n. \quad (1.9)$$

◁ Jeigu $\operatorname{dist}(y, \Omega) > \operatorname{diam} \Omega \equiv d$, tai

$$\int_{\Omega} |x - y|^{-\varepsilon} dx \leq \frac{1}{d^{\varepsilon}} |\Omega| \leq \frac{|S_1|}{n} d^{n-\varepsilon}$$

ir (1.9) nelygybė akivaizdi. Tegu $\operatorname{dist}(y, \Omega) \leq d$. Tada $\Omega \subset B_{2d}(y)$ ir

$$\int_{\Omega} |x - y|^{-\varepsilon} dx \leq \int_{B_{2d}(y)} |x - y|^{-\varepsilon} dx = |S_1| \int_0^{2d} r^{n-1-\varepsilon} dr = |S_1| \frac{(2d)^{n-\varepsilon}}{n - \varepsilon}.$$

Taigi $\forall y \in \mathbb{R}^n$ yra teisinga (1.9) nelygybė. ▷

1.3. KAI KURIE MATEMATINĖS IR FUNKCINĖS ANALIZĖS TEIGINIAI

Tegu Ω – aprėžta sritis erdvėje \mathbb{R}^n , $S = \partial\Omega$ – dalimis glodus paviršius (kontūras), o funkcija $w \in C^1(\overline{\Omega})$. Tada yra teisinga *Gauso–Ostrogradskio* formulė:

$$\int_{\Omega} w_{x_k}(x) dx = \int_S w(x) \cos(\mathbf{n}_x, x_k) dS, \quad \forall k = 1, 2, \dots, n; \quad (1.10)$$

čia \mathbf{n} – išorinis srities Ω atžvilgiu vienetinis normalės vektorius paviršiuje S . Jeigu šitoje formulėje paimsime $w = uv$, $u, v \in C^1(\overline{\Omega})$, tai gausime *integravimo dalimis* formulę:

$$\int_{\Omega} u_{x_k} v dx = \int_S uv \cos(\mathbf{n}, x_k) dS - \int_{\Omega} uv_{x_k} dx. \quad (1.11)$$

Tuo atveju, kai viena iš funkcijų u arba v paviršiuje S lygi nuliui, integravimo dalimis formulė supaprastėja ir ją galima perrašyti taip:

$$\int_{\Omega} u_{x_k} v dx = - \int_{\Omega} uv_{x_k} dx. \quad (1.12)$$

Tegu X – Banacho erdvė, $Q \subset X$. Aibė Q yra *sąlyginis kompaktas* erdvėje X , jeigu iš bet kurios jos sekos galima išskirti konverguojantį posekį.

Tegu X, Y – Banacho erdvės. Operatorius $A : X \rightarrow Y$ yra *aprėžtas*, jeigu jis bet kokią aprėžtą aibę erdvėje X perveda į aprėžtą aibę erdvėje Y . Operatorius $A : X \rightarrow Y$ yra *visiškai tolydus (kompaktinis)*, jeigu jis bet kokią aprėžtą aibę erdvėje X perveda į sąlyginį kompaktą erdvėje Y .

Tegu X, Y – tiesinės erdvės. Operatorius $A : X \rightarrow Y$ yra *tiesinis*, jeigu

$$A(\lambda x + \mu y) = \lambda Ax + \mu Ay, \quad \forall x, y \in X, \quad \lambda, \mu \in \mathbb{R}.$$

Jeigu $A : X \rightarrow \mathbb{R}$, tai sakysime, kad operatorius A yra *funkcionalas*.

Tegu X – Banacho erdvė, $A : X \rightarrow X$ – tiesinis aprėžtas operatorius. Sakysime, kad skaičius λ yra operatoriaus A *tikrinė reikšmė*, o elementas $x \in X$ – ją atitinkanti *tikrinė funkcija*, jeigu x yra netrivialus lygties

$$Ax = \lambda x$$

sprendinys erdvėje X . Sakysime, kad skaičius μ yra operatoriaus A *charakteristinė reikšmė*, jeigu lygtis

$$\mu Ax = x$$

turi netrivialų sprendinį erdvėje X .

Tegu X – tiesinė erdvė. Visuma tiesinių funkcionalų, apibrėžtų erdvėje X , vadinama *jungtine erdve*. Ją žymėsime X^* .

Tegu $A : X \rightarrow Y$ yra tiesinis operatorius ir $g \in Y^*$. Tada $g(Ax)$, $\forall x \in X$ yra tiesinis funkcionalas, apibrėžtas erdvėje X . Kiekvieną funkcionalą $g \in Y^*$ atitinka

funkcionalas $f \in X^*$. Ši atitiktis apibrėžia operatorių, veikiantį iš erdvės Y^* į erdvę X^* . Gautas operatorius vadinamas jungtiniu operatoriumi A . Jį žymėsime A^* .

Tegu X – Banacho erdvė, $A : X \rightarrow X$ – tiesinis visiškai tolydus operatorius, $A^* : X^* \rightarrow X^*$ – jungtinis operatorius. Šiuo atveju X^* taip pat yra Banacho erdvė, o A^* – visiškai tolydus operatorius.

1.1 teorema. *Lygtis*

$$x - Ax = y, \quad y \in X, \quad (1.13)$$

turi sprendinį erdvėje X tada ir tik tada, kai $f(y) = 0, \forall f \in X^*$:

$$f - A^* f = 0. \quad (1.14)$$

I š v a d a. Jeigu (1.14) lygtis turi tik trivialų sprendinį, tai (1.13) lygtis turi sprendinį $\forall y \in X$.

1.2 teorema. *Homogeninės lygtys*

$$x - Ax = 0, \quad (1.15)$$

$$f - A^* f = 0$$

turi vienodą skaičių tiesiškai nepriklausomų sprendinių.

1.3 teorema. *Nehomogeninė (1.13) lygtis turi sprendinį $\forall y \in X$ tada ir tik tada, kai homogeninė (1.15) lygtis turi tik trivialų sprendinį. Be to, jeigu (1.15) lygtis turi tik trivialų sprendinį, tai (1.13) lygtis $\forall y \in X$ turi vienintelį sprendinį ir operatorius $(I - A)^{-1}$ yra aprėžtas. Tuo atveju, kai (1.15) lygtis turi netrivialų sprendinį, bendrąjį (1.13) lygties sprendinį galima išreikšti formule*

$$x = x_0 + x';$$

čia: x' – atskirasis (1.13) lygties sprendinys, o x_0 – bendrasis (1.15) lygties sprendinys.

1.4 teorema. *Tegu $A : X \rightarrow X$ yra tiesinis visiškai tolydus operatorius. Tada*

1. *Operatoriaus A tikrinių reikšmių aibė yra baigtinė arba skaičioji. Be to, jeigu ji yra skaičioji, tai sudaro artėjančių į nulį skaičių seką.*
2. *Jeigu skaičius $\lambda \neq 0$ yra operatoriaus A tikrinė reikšmė, tai ją atitinkančių tikrinių tiesiškai nepriklausomų funkcijų aibė yra baigtinė.*

Šios keturios teoremos yra tiesinių integralinių lygčių teorijoje žinomų Fredholmo teoremų analogas. Todėl jas tiesiog vadinsime *Fredholmo teoremomis*.

Tegu $\Omega \subset \mathbb{R}^n$, $Q \subset \mathbb{R}^m$, aprėžtos sritys, $k \in L_2(\Omega \times Q)$ ir

$$Ku = \int_Q k(x, y)u(y) dy, \quad x \in \Omega$$

(tokie operatoriai vadinami *Hilberto–Šmito* operatoriais).

1.5 teorema. Tegu $k \in L_2(\Omega \times Q)$. Tada operatorius

$$K : L_2(Q) \rightarrow L_2(\Omega)$$

yra visiškai tolydus.

Tegu H yra Hilberto erdvė. Apręžtas tiesinis operatorius $A : H \rightarrow H$ yra savijungis, jeigu $A = A^*$, t.y. jeigu

$$(Ax, y) = (x, Ay), \quad \forall x, y \in H.$$

1.6 teorema. Tegu H yra Hilberto erdvė ir $A : H \rightarrow H$ – savijungis visiškai tolydus operatorius. Tada operatorius A turi bent vieną tikrinę reikšmę.

Tegu $\{\lambda_i\}$ yra tikrinių operatoriaus A reikšmių sistema,

$$N_i = \{x \in X : Ax = \lambda_i x\}.$$

Jeigu $\lambda_0 = 0$ yra tikrinė operatoriaus A reikšmė, tai

$$N_0 = \{x \in X : Ax = 0\}.$$

1.7 teorema. Tegu H yra Hilberto erdvė ir $A : H \rightarrow H$ – savijungis visiškai tolydus operatorius. Tada

$$H = N_0 \oplus \sum_i N_i;$$

čia \oplus – tiesioginė suma.

1.8 teorema. (Ryso) Tegu f – tiesinis apręžtas (tolydus) funkcionalas Hilberto erdvėje H . Tada egzistuoja vienintelis elementas $x_0 \in H$ toks, kad

$$f(x) = (x, x_0), \quad \forall x \in H, \quad (1.16)$$

ir $\|f\| = \|x_0\|$. Atvirkščiai, (1.16) lygybė $\forall x_0 \in H$ apibrėžia tiesinį apręžtą (tolydų) funkcionalą $f : \|f\| = \|x_0\|$.

Tegu X, Y – Banacho erdvės, $L(X, Y)$ – tiesinių tolydžių operatorių, veikiančių iš erdvės X į erdvę Y , aibė. Aibė $L(X, Y)$ su joje apibrėžta norma

$$\|A\| = \sup_{\|x\| \leq 1} \|Ax\|, \quad A \in L(X, Y)$$

yra normuota erdvė. Jeigu operatorius $A \in L(X, X)$, tai jo normą žymėsime $\|A\|_X$.

1.9 teorema. Tegu X, Y ir Z – Banacho erdvės, $A \in L(X, Y), B \in L(Y, Z)$. Jeigu bent vienas iš operatorių A arba B yra visiškai tolydus, tai jų sandauga BA yra visiškai tolydus operatorius, veikiantis iš erdvės X į erdvę Z .

1.10 teorema. Tegu $A, A_n \in L(X, Y)$ ir operatoriai $A_n, \forall n = 1, 2, \dots$, yra visiškai tolydūs. Jeigu $\|A_n - A\| \rightarrow 0$, kai $n \rightarrow \infty$, tai operatorius A taip pat yra visiškai tolydus.

Šitų teoremų įrodymą galima rasti [9], [10] knygose.

Funkcija u yra absoliučiai tolydi segmente $[a, b]$, jeigu $\forall \varepsilon > 0$ galima rasti skaičių $\delta > 0$ tokį, kad bet kuriam baigtiniam segmento $[a, b]$ skaidyniui

$$a \leq x_1 < x'_1 \leq \dots \leq x_m < x'_m \leq b$$

teisinga nelygybė

$$\sum_{i=1}^m |f(x'_i) - f(x_i)| \leq \varepsilon,$$

jeigu tik

$$\sum_{i=1}^m (x'_i - x_i) \leq \delta.$$

Šioje knygoje dažnai vartosime kitą ekvivalentų apibrėžimą (žr. [8], [21]): apibrėžta segmente $[a, b]$ funkcija u yra absoliučiai tolydi, jeigu egzistuoja funkcija $v \in L(a, b)$ tokia, kad

$$u(x) = u(a) + \int_a^x v(y) dy, \quad \forall x \in [a, b].$$

Be to, b.v. $x \in [a, b]$ funkcija u yra diferencijuojama ir $u'(x) = v(x)$.

1.4. INTEGRALINIAI OPERATORIAI SU SILPNA YPATUMA ERDVĖSE $L_2(\Omega)$ IR $C(\overline{\Omega})$

Tegu Ω – aprėžta sritis erdvėje \mathbb{R}^n ; $k(x, y)$ – mačioji ir aprėžta srityje $\Omega \times \Omega$ funkcija;

$$K(x, y) = \frac{k(x, y)}{|x - y|^{n-\alpha}}, \quad \alpha \in (0, n).$$

Jeigu šios sąlygos patenkintos, tai sakysime, kad

$$Ku = \int_{\Omega} K(x, y)u(y) dy$$

yra integralinis operatorius su *silpna ypatuma*.

1.11 teorema. Tegu K yra integralinis operatorius su silpna ypatuma. Tada jis yra visiškai tolydus operatorius, veikiantis iš erdvės $L_2(\Omega)$ į erdvę $L_2(\Omega)$.

◁ Tegu $u \in L_2(\Omega)$ ir $v = Ku$. Panaudoję Helderio nelygybę, gausime

$$\begin{aligned} |v(x)| &\leq \left(\int_{\Omega} |K(x, y)| dy \right)^{1/2} \left(\int_{\Omega} |K(x, y)| u^2(y) dy \right)^{1/2} \leq \\ &\leq \left(\sup_{x \in \Omega} \int_{\Omega} |K(x, y)| dy \right)^{1/2} \left(\int_{\Omega} |K(x, y)| u^2(y) dy \right)^{1/2}. \end{aligned}$$

Kairę ir dešinę šios nelygybės puses keliame kvadratu ir gautą nelygybę integruojame sritimi Ω . Tada

$$\int_{\Omega} v^2(x) dx \leq \sup_{x \in \Omega} \int_{\Omega} |K(x, y)| dy \sup_{y \in \Omega} \int_{\Omega} |K(x, y)| dx \int_{\Omega} u^2(y) dy. \quad (1.17)$$

Kadangi funkcija k yra aprėžta, tai egzistuoja konstanta C tokia, kad

$$\begin{aligned} \int_{\Omega} |K(x, y)| dy &\leq C \int_{\Omega} \frac{dy}{|x - y|^{n-\alpha}} \leq \\ &\leq C \int_{|x-y|<d} \frac{dy}{|x - y|^{n-\alpha}} = C|S_1|d^\alpha/\alpha; \end{aligned} \quad (1.18)$$

čia $d = \text{diam } \Omega$. Iš šio įverčio ir (1.17) nelygybės išplaukia

$$\|K\|_{L_2(\Omega)} \leq C|S_1|d^\alpha/\alpha. \quad (1.19)$$

Taigi operatorius $K : L_2(\Omega) \rightarrow L_2(\Omega)$ yra aprėžtas.

P a s t a b a. Jeigu funkcija $K(x, y) = 0$, kai $|x - y| \geq \varepsilon$, tai

$$\|K\|_{L_2(\Omega)} \leq C|S_1|\varepsilon^\alpha/\alpha.$$

Tegu $\zeta \in C^\infty[0, \infty)$ yra funkcija, tenkinanti sąlygas: $\zeta(t) = 1$, kai $t \in [0, 1/2]$, $\zeta(t) = 0$, kai $t \geq 1$, ir $0 \leq \zeta(t) \leq 1$. Operatorių K išskaidysime į dviejų operatorių sumą

$$Ku = K_\varepsilon u + K^\varepsilon u;$$

čia:

$$K_\varepsilon u = \int_{\Omega} K(x, y) \zeta(\varepsilon^{-1}|x - y|) u(y) dy,$$

$$K^\varepsilon u = \int_{\Omega} K(x, y) (1 - \zeta(\varepsilon^{-1}|x - y|)) u(y) dy.$$

Kadangi $K(x, y) \zeta(\varepsilon^{-1}|x - y|) = 0$, kai $|x - y| \geq \varepsilon$, tai

$$\|K_\varepsilon\|_{L_2(\Omega)} \leq C|S_1|\varepsilon^\alpha/\alpha.$$

Operatoriaus K^ε branduolys yra aprėžta srityje $\Omega \times \Omega$ funkcija. Iš tikrųjų

$$K(x, y) (1 - \zeta(\varepsilon^{-1}|x - y|)) = 0,$$

kai $|x - y| < \varepsilon/2$, ir

$$|K(x, y) (1 - \zeta(\varepsilon^{-1}|x - y|))| \leq \frac{C}{|x - y|^{n-\alpha}} \leq C(2/\varepsilon)^{n-\alpha},$$

kai $|x - y| \geq \varepsilon/2$. Kadangi sritis Ω yra aprėžta, tai operatoriaus K^ε branduolys yra sumuojama kvadratu funkcija. Todėl operatorius K^ε , kaip Hilberto–Šmito operatorius (žr. 1.5 teoremą), yra visiškai tolydus erdvėje $L_2(\Omega)$. Be to,

$$\|K - K^\varepsilon\|_{L_2(\Omega)} = \|K^\varepsilon\|_{L_2(\Omega)} \leq C|S_1|\varepsilon^\alpha/\alpha \rightarrow 0,$$

kai $\varepsilon \rightarrow 0$. Taigi operatorių K galima aproksimuoti visiškai tolydžiais operatoriais K^ε . Remiantis 1.9 teorema, operatorius K yra visiškai tolydus erdvėje $L_2(\Omega)$. \triangleright

1.12 teorema. Tegu K yra integralinis operatorius su silpna ypatuma, o funkcija k yra tolydi kintamojo x atžvilgiu srityje $\Omega \setminus \{y\}$. Tada jis yra aprėžtas erdvėje $C(\overline{\Omega})$ ir

$$\|K\|_{C(\overline{\Omega})} \leq C|S_1|d^\alpha/\alpha. \quad (1.20)$$

\triangleleft Tegu

$$v(x) = \int_{\Omega} K(x, y) u(y) dy, \quad u \in C(\overline{\Omega}), \quad x, x' \in \overline{\Omega}$$

ir $x' \rightarrow x$. Tada

$$|v(x) - v(x')| \leq \int_{\Omega} |K(x, y) - K(x', y)| |u(y)| dy =$$

$$= \int_{B_\rho(x) \cap \Omega} |K(x, y) - K(x', y)| |u(y)| dy + \int_{\Omega \setminus B_\rho(x)} |K(x, y) - K(x', y)| |u(y)| dy,$$

$\forall \rho > 0$. Paskutinius du integralus pažymėsime atitinkamai I_1 ir I_2 . Kadangi $x' \rightarrow x$, tai galime imti $x' \in B_\rho(x)$. Įvertinsime integralus I_1 ir I_2 .

$$\begin{aligned} I_1 &\leq C \max_{y \in \bar{\Omega}} |u(y)| \left(\int_{B_\rho(x)} \frac{dy}{|x - y|^{n-\alpha}} + \int_{B_\rho(x)} \frac{dy}{|x' - y|^{n-\alpha}} \right) \leq \\ &\leq C \max_{y \in \bar{\Omega}} |u(y)| \left(\int_{B_\rho(x)} \frac{dy}{|x - y|^{n-\alpha}} + \int_{B_{2\rho}(x')} \frac{dy}{|x' - y|^{n-\alpha}} \right) = \\ &= C' \max_{y \in \bar{\Omega}} |u(y)| \left(\rho^\alpha |S_1| / \alpha + (2\rho)^\alpha |S_1| / \alpha \right), \\ I_2 &\leq \sup_{y \in \Omega \setminus B_\rho(x)} |K(x, y) - K(x', y)| \max_{y \in \bar{\Omega}} |u(y)| |\Omega|. \end{aligned}$$

Laisvai pasirenkame skaičių $\varepsilon > 0$. Skaičių $\rho > 0$ fiksuojame taip, kad būtų patenkinta nelygybė

$$I_1 \leq \varepsilon/2.$$

Toki ρ parinkti galima, nes $\alpha > 0$ ir funkcija u yra aprėžta. Kadangi funkcija $K(x, y)$ yra tolydi, kai $x \neq y$, tai egzistuoja skaičius $\rho' < \rho$ toks, kad

$$I_2 \leq \varepsilon/2,$$

jei tik $|x - x'| < \rho'$. Todėl

$$|v(x) - v(x')| \leq \varepsilon, \quad \forall x' \in B_{\rho'}(x)$$

ir $v \in C(\bar{\Omega})$. Be to,

$$\begin{aligned} \max_{x \in \bar{\Omega}} |v(x)| &\leq \max_{y \in \bar{\Omega}} |u(y)| \sup_{x \in \bar{\Omega}} \int_{\Omega} |K(x, y)| dy \leq \\ &\leq \max_{y \in \bar{\Omega}} |u(y)| C |S_1| d^\alpha / \alpha. \triangleright \end{aligned}$$

P a s t a b a. Iš 1.12 teoremos įrodymo išplaukia, kad integralas

$$v(x) = \int_{\Omega} K(x, y) u(y) dy$$

yra tolydi uždaroje srityje $\bar{\Omega}$ funkcija, jeigu funkcija u yra tik aprėžta.

1.13 teorema. (apie integralinių lygčių sprendinių glodumą) Tegu K yra integralinis operatorius su silpna ypatuma, $f \in C(\bar{\Omega})$ ir u yra lygties

$$u - Ku = f \tag{1.21}$$

sprendinys erdvėje $L_2(\Omega)$. Tada $u \in C(\bar{\Omega})$.

◁ Perrašysime (1.21) lygtį taip:

$$u - K_\varepsilon u = f + K^\varepsilon u := g^\varepsilon(u), \quad \varepsilon > 0;$$

čia K_ε ir K^ε – apibrėžti 1.11 teoremoje integraliniai operatoriai.

Tegu \tilde{u} yra (1.21) lygties sprendinys erdvėje $L_2(\Omega)$. Operatoriaus K^ε branduolys $K^\varepsilon(x, y)$ yra tolydi (netgi, kai $x = y$) funkcija. Todėl $K^\varepsilon u \in C(\overline{\Omega})$. Šito teiginio įrodymas yra visiškai analogiškas 1.12 teoremoje pateiktam funkcijos v tolydumo įrodymui. Remdamiesi juo, galime tvirtinti, kad $g^\varepsilon(\tilde{u}) \in C(\overline{\Omega})$. Toliau nagrinėsime dvi lygtis:

$$u - K_\varepsilon u = g^\varepsilon(\tilde{u}), \quad u \in L_2(\Omega), \quad (1.22)$$

ir

$$u - K_\varepsilon u = g^\varepsilon(\tilde{u}), \quad u \in C(\overline{\Omega}). \quad (1.23)$$

Operatoriaus K_ε norma erdvėse $L_2(\Omega)$ ir $C(\overline{\Omega})$ neviršija $C|S_1|\varepsilon^\alpha/\alpha$. Skaičių ε parinksime taip, kad $C|S_1|\varepsilon^\alpha/\alpha < 1$. Tokiam ε operatorius K_ε yra suspaudžiantysis operatorius erdvėse $L_2(\Omega)$ ir $C(\overline{\Omega})$. Todėl (1.22) lygtis turi vienintelį sprendinį $u_1 \in L_2(\Omega)$, o (1.23) lygtis turi vienintelį sprendinį $u_2 \in C(\overline{\Omega})$. Kadangi funkcija \tilde{u} taip pat yra (1.22) lygties sprendinys, tai $u_1 = \tilde{u}$. Be to, $u_2 \in L_2(\Omega)$. Todėl funkcija u_2 yra ir (1.22) lygties sprendinys. Tačiau tada $\tilde{u} = u_1 = u_2 \in C(\overline{\Omega})$. ▷